

на доходак сада су уклоњени сви цедуларни порези, док је допунски порез генералисан; значи: сада је он једини порез који терети укупан нето годишњи доходак пасивног субјекта (доходак обвезника обухвата и дохотке чланова породице). Њиме је укинут и познати комунални порез „на породицу“ (*imposta di famiglia*; в. *Анали Прав. Факултета*, бр. 5/71, стр. 374). Нови порез на доходак је „персонализован“, и то у већој мери но што је био пом. допунски порез; прогресиван је, али сада на бази „клизне скале“ која је, знамо, блажа од „глобалне“ тарифе. На степен правичног опорезивања битно утиче систем „детракције“, тј. дедукција растућих износа за сваког члана породице, од коначно утврђеног нето дохотка носиоца пореске обавезе. Најзад субјективизирању овог пореза служи и новоустановљени „локални“ порез на доходак: обвезници ове дажбине су лица која остварују доходак вршењем слободне професије, док лица у радном односу не плаћају тај порез. У тежњи за остварењем равномерног оптерећења основан је и порез „на пораст вредности некретнина“, чија је функција да оштрије опорезе финансиран приход (незараћену добит). — Међу директним порезима задржан је, из раније структуре, порез на правна лица (пропорционалне стопе), док, међутим, „номинални“ порез на имовину, који је постојао у раздобљу 1940—1948, реформа није прихватила. Пакетом декрета с краја 1973. побољшана је и пореска техника; док је материја пореских ослобођења и олакшица нормирана посебним законом.

У сектору посредних пореза реформа је имала за циљ у првом реду поједностављење пореског механизма. Многе таксе (преносне и хипотекарне таксе, на истицање огласа, на приредбе и др.) преобраћене су у порезе. (Аутор на једном месту открива: таксе и доприноси постепено ишчезавају из фискалног арсенала модерне државе и, са појавом веће демократизације друштва, дажбински терет преноси се порезима на имућну класу). — Порез на промет ИГЕ, који је сачувао свој доминантан положај међу државним приходима, модернизован је (1971) и под новим именом ИВА претворен у порез на додатну вредност. И овим порезом резорбовано је неколико комуналних дажбина. У групи индиректних пореза и даље су остали: порез на потрошњу (*imposta di fabbricazione*), монополи (без опорезивања соли), царине и др. Све те дажбинске врсте хармонизирани су са данашњим приликама у економици и друштвеном поретку Италије.

Бледа и штурта су обавештења у редовима горе да би они били карактер праве рецензије ове школске књиге, чији текст кипти подацима о извршеној реформи фискализма у суседној земљи; но и ти редови имају своју сврху, а та је да упуте читаоца на једну принову у финансијској литератури, у којој је она већ благонаклоно добила своје место. За поштоваоце финансијских студија у Италији остаје питање како би ауторове мериторне анализе извршене реформе могле изгледати у редакцији његовог стандардног универзитетског учебника *COMPENDIO*, који је још пре једне деценије имао своје 33-ће издање.

J. Ловчевих

HENRY SOLUS et ROGER PERROT, *Droit judiciaire privé*, Tome I, 1961, p. X + 1147, Tome II, 1973, p. II = 981, éd Sirey, Paris.

1. — Француска наука не може, супротно немачкој, да се похвали, великим бројем систематских приказа грађанског судског поступка. Колико нам је познато, као дела која, бар што се самог поступања судова тиче, не треба сматрати застарелим, могу се навести: *Morel, Traité élémentaire de procédure civile* (éd. 1936); *Cornu et Foyer, Procédure civile*, (éd. 1958); *Vincent, Procédure civile* (éd. 1969). Све су то књиге малог обима, намењене првенствено онима који се уводе у поступак. Једино опсежно дело у овој области је *Glasson, Tissier, Morel, Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire, de compétence et de procédure civile*,

t. 1—5 (éd. 1925). Но, ова књига је већ добрим делом застарела, не само због крупних законских промена у току последњих деценија него и због нових схватања у пракси и науци.

Дело Солиса и Перо-а, двојице париских професора права, намењено је да попуни поменућу празнину. Оно се од поменутих књига разликује, пре свега, својим обимом. Ако се има у виду да први том обухвата само основне појмове, а да је цео други том посвећен истраживачкој надлежности, те да преостаје већи део процесне материје (претходни поступак, расправа, одлуке, правни лекови, извршење) — може се очекивати да ће ново дело угледних француских процесуалиста, по свом обиму, далеко превазићи све оно што је до сада у овој врсти објављено не само у Француској него и у Немачкој и Италији, у којима је процесна наука неупоредиво више развијена. Друго што пада у очи, то је назив књиге. Први пут, ваљда, у француској науци један теоријски систем који за предмет има грађански судски поступак носи назив Грађанско процесно право. (Тачан превод: судско приватно право.) Можда у томе треба видети утицај немачке и италијанске науке. Несумњиво је да је овај назив — који је и у нашој науци прихваћен после рата — прикладнији.

У анализу ставова Аутора не можемо се упуштати, јер немамо оно познавање француске науке и праксе које је за то потребно. Ограничавамо се на то да изнесемо битну садржину овог дела. Оно нам ипак даје повода и за неке напомене општег значаја.

2. — Увод је, као и у другим делима ове врсте, посвећен на првом месту предмету и дефиницији Грађанског процесног права, његовој држини, духу и природи, као и примени његових норми. Већи део увода садржи преглед историјског развоја и извора. Занимљива је оцена коју писци дају Законнику из 1806, који још увек представља основни извор француског грађанског поступка. По њиховом мишљењу, то законодавно дело у знатном броју својих одредаба одиста носи обележја цивилне процедуре ancien régime-а, посебно, ордонансе из 1667. Такву његову карактеристику треба приписати његовим творцима, петорици правника практичара, који су се формирали под владавином старог права. Међутим, аутори сматрају да са критиком не треба претеривати. Они указују на то да је француски законик, много пре других, новијих, увео принцип усменог расправљања, обавезу образложења пресуде и слободну судијску оцену. Замерка да је то једно ипак временом превазиђено дело није, по мишљењу писаца, ни тачна ни правична, јер је Законик претрпео измене, од којих су најзначајније оне које су прописане реформом од 1958. (Уставни прописи омогућују у Француској измену Законика путем владиних декрета.) Законодавни постулат да поступак буде брз, прост и јевтин представља идеал чијем ће остварењу увек стојати на путу сметње у области судске организације, нелојалност људи у борби за њихове интересе и неизбежна сложеност саме процесне материје.

3. — Први до првог тома посвећен је основним појмовима Грађанског процесног права. Тај значај писци придају праву на тужбу, процесним радњама и роковима и правосудном акту. У погледу првог од та три појма, Солис и Перо су заузели став који се може назвати умереним. Пошто су изложили опречна гледишта о односу субјективног права и акције и упутили и једном и другом своје критичке примедбе, они одбацују поистовећење та два појма, које је дуго времена било неспорно за француску науку. Али, с друге стране, они сматрају да модерне (објективне) доктрине греше што систематски игноришу несумњиву објективност две поменуте категорије. Афинитет акције и права намеће питање да ли можда, заблуда у досадашњим напорима за њихово разграничење не лежи у томе што акција треба да буде дефинисана као јединствен појам. Не може се, међутим, оспорити да и поред заједничких обележја, она може имати и посебне карактеристике, зависно од природе спорног односа (стр. 109). Доследно томе, аутори дају једну класификацију акција, која се везује за материјално право. (Није сувишно приметити да се

француска наука уопште, у добрим традицијама римског права, држи такве класификације.)

4. — Друга глава посвећена је појму тужбе и средствима одбране (стр. 192—326). Велика разлика између средњеевропских и француског права састоји се у претпоставкама за допуштеност тужбе (*recevabilité de la demande*). При томе имамо у виду нарочито онај услов који се у француском праву зове *la qualité* (својство). Појам није сасвим раширенији, и због тога аутори настоје да одређивању његове садржине допринесу његовим разграничењем према другим претпоставкама (интерес, страначка и парнична способност) и према самом субјективном праву). „Квалитет” је, у најширем смислу речи, моћ (*pouvoir*) једног лица да покрене парницу. Али, за разлику од појма стварне легитимације у нашем праву, ту моћ има не само онај ко претендује да право припада њему него и онај ко у парници истуца као заступник на основу закона или пуномоћја. Посебну пажњу писци су посветили интересу (стр. 198—243). Они наглашавају потребу обазривости приликом оцене постојања интереса за декларативну тужбу, која у француском праву није предвиђена законом, али коју наука и пракса прихватају поред кондеминаторне тужбе. Међутим, о конститутивној тужби, као посебној, трећој врсти, аутори не говоре.

Поред интереса и квалитета, као услов за вршење права акције Солис и Перо наводе још и способност за иступање пред судом (*la capacité d'ester en justice*), која обухвата у себи право приступа судовима (*le droit d'accès aux tribunaux*) и способност за вршење права акције. Први од ова два појма тиче се постојања странке и њене националности (акторска кауција!). Други одговара нашем појму парничне (процесне пословне) способности. Ово последње изложено је врло детаљно, са бројним позивањима на праксу. (Не можемо да се отмомо утиску да различитост третираних ситуација готово онемогућује доследну примену принципа и ствара утисак казуистике). Француска научна систематика — коју су усвојили и ови писци — разликује се од наше и у погледу класификације средстава одбране туженог. Наиме, док се у нашем праву та средства деле на она којима се истиче недопуштеност тужбе и на она којима се оспорава основаност тужбеног захтева, дотле по француској науци тужени може да се брани: мериторном одбраном (*défense au fond*); приговором (*exception*); оспоравањем допуштености тужбе (*fins de non recevoir*) и противтужбом (*demande reconventionnelle*). За појам ексцепције аутори кажу да није увек лако одговорити на питање да ли суд има пред собом једно такво средство одбране. Наука и пракса се у овој тачки разликују, као у погледу разграничења у односу на мериторну одбрану, тако и у односу на одбрану којом се истиче да тужба није допуштена. Као главне ексцепције, у погледу којих влада једнодушност, ваља навести *cautio judicatum solvi*, приговор ненадлежности, литиспенденције и конекситета. Оспоравање допуштености тужбе значи, прво, истицање да постоји неки недостатак који се тиче интереса, „квалитета” и страначке и парничне способности. Осим ових, чисто процесних средстава, постоје и друга, која се, у ствари, тичу основа тужбе, али пресецају даље расправљање. Као пример, наведени су постојање правноснажне пресуде у истој ствари, *exceptio plurium concubentium*, разлика у крвним групама између тужиоца и лица туженог за утврђење ванбрачног очинства. Аутори признају да дистинкцију није лако спровести, али је треба одржати, јер је она, према устаљеној судској пракси још од 1860, значајна за консеквенце једне и друге подврсте овог средства одбране (стр. 294. и 295).

5. — У опште појмове унесено је и излагање о процесним радњама (*les actes de procédure*) и о роковима. Писци су овде, под заједничким насловом, обухватили две разне установе, које на изглед немају ничег заједничког. Објашњење лежи у схватању, које је за француску правну мисао карактеристично, да се у две поменуће установе изражава формализам поступка. Дакле, и пропуштање радње представља *повреду*

форме, која за санкцију има преклузију, што ће рећи недопуштеност радње. Само, Солис и Перо под појам аката поступка подводе акте суда и помоћних судских органа (стр. 307. и след.). Они, дакле, супротно нашој науци, не стварају један заједнички, виши појам процесне радње, који би садржао у себи радње суда и радње странака. Са практичног становишта — које је за француску науку увек претежно — један такав заједнички виши појам (који, на пример, лежи у основи процесног система проф. Т. Живановића), као непрагматичан, нема оправдања. Аутори сматрају да акте самог суда — а под овима треба разумети и његове одлуке — због њиховог особитог значаја треба извојити у посебно поглавље. Тако је дошло до тога да су у систематској расподели градива књиге акти помоћних судских органа, а посебно достављање, рашчлањени „коментаторски“, до најситнијих појединости, пре излагања о једном тако начелном проблему као што је појам правосудног акта. Иста примедба важи и за излагање о роковима (стр. 393—425). Појму правосудног акта (*acte juridictionnel*), омињеној теми француске науке јавног права, поклонили су аутори простор у сразмери са материјом књиге. Они то питање посматрају традиционално — као питање о томе шта карактерише тај акт за разлику од управног акта. (Исцрпан преглед тих критеријума дао је у нашој науци Поповић, О појму судског акта, 1962). По овом проблему писци заузимају један компромисан став: постојање спора је неопходан услов да би један акт имао правосудни карактер, али тај услов није довољан: не могу се оставити по страни услови који се тичу форме и који представљају гаранцију доброг правосуђа (стр. 441).

6. — У књизи је више пажње поклоњено критеријуму разликовања парничног и ванпарничног правосуђа, што је разумљиво, ако се има у виду научна дисциплина којој је књига посвећена. И овде су аутори, после излагања основних гледишта, дошли до закључка да је правни режим ванпарничних одлука у толикој мери некохерентан, да је немогућно доћи до задовољајућег закључка. По њиховом мишљењу, класичној француској доктрини може се замерити да је поменути одлукама порицала природу правосудног акта због тога што нису снабдевене правном снагом. (Да оне у француском праву то својство немају, види се из могућности њиховог слободног опозивања и из одсуства сваког правног лека, осим оног којим се истиче ништавост.) Заблуда савремене тенденције састоји се, опет, у томе што акт ванпарничног правосуђа хоће да обухвати појмом правосудног акта просто зато што потиче од судије. *De lege ferenda*, Солис и Перо препоручују, као најцелисходније, израду једног аутономног процесног режима за ванпарничне ствари, који би с једне стране водио рачуна о великим разликама које међу тим стварима постоје, а, с друге стране, изјаснио се за њихов ауторитет и садржао одговарајући систем правних лекова (стр. 442—469).

7. — Други део првог тома (стр. 470—1007) посвећен је организацији правосуђа у Француској. Овај део обухвата, прво, излагање о начелима правосуђа, у које аутори убрајају: поделу власти, једнакост грађана пред судом, начело да судије плаћа држава а не странке, поделу правосуђа на опште и посебно (специјализовано), двостепеност поступка, зборно суђење, искључење лаичког елемента из грађанских спорова и вршење правосуђа у седишту суда (наспрот тзв. амбулантним судовима). Сва та начела потичу из времена француске револуције. У тај део првог тома спада, даље, приказ организације судова. То је она област у којој је француско правосуђе, реформом од 1958, претрпело најзначајније промене после наполеонске епохе. Недостатак простора не допушта нам да се упуштамо у детаље. Напомињемо да грађанско правосуђе у Француској врше данас нижи првостепени судови (*les tribunaux d'instance*), виши првостепени судови (*les tribunaux de grande instance*), апелациони судови (*les cours d'appel*), трговачки судови (*les tribunaux de commerce*), судови добрих људи (*les conseils de prud'hommes*), паритетни судови за спорове из закупа пољских добара (*les tribunaux paritaires de baux ruraux*) и Касациони суд (*la Cour de cassation*). Примећујемо да

је у теорији спорно да ли нижи првостепени судови спадају у опште или посебно правосудје. Аутори сматрају да је реч о општем. Супротно томе, Венсан узима да нижи првостепени судови чине судове посебне надлежности (*Vincent, Proc. civ.*, 1969, стр. 120). Поменутом реформом уклоњена је прастара установа мировних суда. Нижи првостепени суд је инокосан. Против његових одлука, као и против одлука вишег првостепеног суда, решава у другом степену Апелациони суд. Поступак је двостепен и Касациони суд одлучује поводом ванредног правног лека, који стоји на располагању странци.

Следеће главе истог дела књиге имају за предмет судије и јавно тужилаштво. Према устаљеној пракси Касационог суда, Тужилаштво може да покрене спор кадгод је у питању интерес јавног поретка, који треба да буде „главни и непосредни“ у спору. Овлашћење, дакле, није везано за случајеве предвиђене законом, него има генерални карактер. У томе треба видети значајну разлику према нашем праву, по којем јавни тужилац може парничку покренути само у релативно малом броју случајева, који су законом изрично прописани. (Писци критикују праксу Касационог суда, сматрајући да јавни тужилац може да поднесе тужбу само у случајевима који су законом изрично одређени). Много простора посвећено је и адвокатури (стр. 752—847), као и помоћним судским органима (стр. 847—959).

8. — Велики временски размак од дванаест година између првог и другог тома објашњен је у предговору многим изменама које су у међувремену прописане. (Због тога су поједини делови другог тома морали, пре његовог објављивања, бити прерађени четири пута!) Почетне главе садрже детаљно излагање правила о стварној и месној надлежности (стр. 5—437. и стр. 456—502). Иако међународна надлежност спада у међународно приватно право, аутори су јој посветили дужну пажњу (стр. 438—455). Други део има за предмет домаћај овлашћења обухваћених надлежношћу суда пред којим је парница заснована. За правника формираног под утицајем принципа који дају обележје нашем процесноправном систему, тај део другог тома је најзанимљивији. У првој глави аутори анализирају садржину старог правила, које је у француској науци и пракси опште прихваћено, иако није изрично прописано — да надлежност за одлучивање по тужби имплицира и надлежност за одлучивање о средствима одбране (*Le juge de l'action est le juge de l'exception*). Овај принцип који је у нашем ЗПП-у изрично предвиђен, Солис и Перо сматрају, поред осталог, и у светлости објективних граница правноснажности, што може изгледати необично. Наиме, старија француска доктрина, управо као и наша данашња, узима да парнични суд одлучује о одбрамбеним средствима само у њиховом односу према захтеву. Из тога слеђује закључак да је правном снагом пресуде захваћена само одлука о захтеву, а не и одлука о средствима одбране. Аутори заузимају критичан став према овој консеквенци (која се у нашем праву изводи из принципа диспозиције). Њихов противаргумент је, прво, практичног карактера: ограничење правноснажности на одлуку о захтеву крије у себи опасност противречних одлука. Други разлог против класичне доктрине је теоријски: поменуто ограничење носи на себи формално обележје, јер оно значи да је правном снагом снабдевен само субсумпциони закључак сдржан у изреци. Тиме се тај закључак вешачки одваја од разлога. Аутори, међутим, изражавају своју наклоност за једно модерније схватање по којем је пресуда недељива интелектуална творевина, у којој, дакле, диспозитив чини са разлозима јединство. Солис и Перо указују на то да савремена процесна наука показује тенденцију проширења правноснажности и на оне разлоге који чине неопходну подлогу диспозитива. (Ближе излагање о овом проблему наговештено је за један од следећих томова.) Став ових аутора наводи на питање да ли се можда принцип диспозиције — који је уграђен у темеље нашег данашњег парничног поступка — не схвата, под утицајем предратног (аустријског и немачког) законодавства, науке и праксе, и сувише формално, кад се из њега са крајњом

доследношћу изводе консеквенце о границама правне снаге пресуде. Другим речима, да ли је у пуном складу са правним осећањем наше средине рећи да пресуда о изведеном захтеву за осуду на чинидбу не захвата својим ауторитетом и одлуку о постојању основног (условљавајућег) правног односа, зато што ни тужилац својим инцидентним захтевом, ни тужени противтужбом, нису изрично тражили да и та одлука буде правноснажна? Слично томе, туженом се у нашем праву, доследно горњем принципу, у новој парници по тужби за осуду на даљу чинидбу (на пример, станарину, најамнину) из једног основног односа даје право да се од тужбеног захтева брани истицањем непуноважности или непостојања тог односа, иако у претходној парници, у којој је осуђен на неку раније доспелу чинидбу из истог односа, та одбрамбена средства није употребио. Не лежи ли у томе повлађивање несавесном парничару, коме су та средства у протеклој парници стојала на располагању, а он их, било из разлога неукости, било из неког другог разлога, није употребио, него се бранио безуспешно на други начин, дакле, понашао се као да основни однос постоји? Објашњење да, по принципу диспозитије, постојање или пуноважност основног односа у протеклој парници није било предмет спора оставља формалан утисак и изгледа прилично бледо према принципу *estoppel-a*, који ни у нашем материјалном праву не заузима оно место које му припада, а у процесном као и да не постоји. Једина предност строго формалног схватања диспозитије остаје прецизност одговора коју такво схватање омогућује по питању идентитета. Но, да ли је то противтежа којом се могу да изравнају предности једног мање формалног концепта диспозитије?

9. — Излагање на стр. 513—556. посвећено је бројним одступањима од начела да је парнични суд надлежан и за средства одбране. Та одступања су обухваћена појмом прејудицијелних питања. У француском праву тај назив се употребљава за она питања која се решавају другим путем, а не у парници. Законска решења и ставови праксе у недостатку таквих решења нису исти за све такве ситуације. Тако, на пример, кад је реч о једном питању управноправне природе, треба прво разликовати да ли се пред судом налази нормативни или индивидуални акт. У првом случају суд је слободан у тумачењу. Ако је, напротив, реч о конкретном акту, суд није овлашћен да утврђује његов *смисао*, него мора да застане са поступком и да упути на управно правосуђе. Али, ово друго само ако је потребно да акт буде протумачен, а не и кад је јасан. Јер, ако не оставља сумње, он се не тумачи, него просто примењује. Што се тиче надлежности парничног суда да оцени *законитост* једног управног акта, пракса је, уз извесна одступања, стала на становиште да то питање спада у искључиви делокруг управног суда. Слично управноправним актима, и за међународне уговоре спроводи се разлика између тумачења и примене. Ако је реч о смислу, суд је везан тумачењем које уговору даје влада. Супротно томе, он је дужан да без даљег примени уговор који је јасан. На то се може применити — што и сами аутори чине — да суд мора, пре него што спроведе горњу дистинкцију, да одговори на питање да ли је акт јасан, а то већ само по себи представља једно тумачење. За француско процесно право, као и за права других земаља чланица Заједничког европског тржишта, од значаја је још једно крупно одступање од правила да је парнични суд надлежан и за сва инцидентна питања. То је одступање које се односи на претходна питања тумачења уговора Заједнице и на претходна питања у материји конкуренције. Ова врста претходних питања изложена је веома детаљно и представља читаву студију (стр. 524—546). За претходно питање кривичноправне природе важи по Законнику о кривичном поступку од 1958. правило — које је важило и пре тога — да парнични суд треба да застане до окончања кривичног поступка. Из овог правила француска наука и пракса још од средине прошлог века изводе закључак да је парнични суд везан правноснажном одлуком кривичног (*Le criminel tient le civil en etat*). Домашај ове везаности предмет је

многих расправа и представља једно од најтежих питања са којима се судска пракса среће, нарочито кад је реч о ослобађајућој пресуди.

Горња правила о ставу суда према претходним питањима износимо не толико да читаоца упознамо са правилима француског права, него више као пример на коме се види како је то право сложено и изнијансирано, и како правник у парници — био он судија или правозаступник — треба да буде одиста изврстан познавалац поступка, ако хоће да остане на висини задатка који му је у процесу поверен. (Оцена да је југословенски парнични поступак компликован — која се често чује из редова наших правника — изгледа нам, посматрајући правила француског поступка, најблаже речено, претерана. Шта би тек требало да кажу лаици?).

10. — Остали део књиге садржи излагања о пророгацији (стр. 585—663) и о поступку поводом надлежности (стр. 664—872). У овом поступку постоји једна значајна разлика према нашем праву. Наиме, поводом одлуке о надлежности, донесене у једном или у другом смислу, 1958. године је уведено, а већ 1972. новелирано, посебно правно средство (*contredit*), поред апелационе жалбе. Том новом средству и његовом односу према жалби посвећено је много простора (стр. 756—832). Други том завршава се излагањем о упућивању правне ствари од стране једног суда другоме због литиспенденције или конекситета (стр. 833—872).

11. — Поводом слике која се из дела ових угледних писаца добија о француском грађанском поступку, може се оправдано поставити питање зашто се у тој земљи не донесе нов законик, уместо безбројних измена и допуна, којима управа данас лако приступа и који цео систем чине тако сложеним да се у њему и добар стручњак тешко сналази. Је ли то она приврженост великим законодавним делима прошлости, какву, упркос њиховој преживелости, осећамо у француских писаца материјалног права кад говоре о *Code civil*-у? Пок. проф. Марти (*Marty*) на једном предавању у Београду, одржаном пре више година, истакао је да промена законика који се примењује више од једног и по столећа представља крупан прелом у правосудном животу земље. Јер, грађанско право не чини само Грађански законик, него и огроман број судских одлука путем којих се изражава устањени став праксе. Кад говоримо о једној грани позитивног права, онда мислимо и на ставове науке. Цео тај велики интелектуални капитал, стечен применом и студијама правне норме, губи, од тренутка кад она буде измењена, веома много од свог значаја. Кад је реч о грађанском поступку, једна темељита ревизија његове функционалне стране — која нам се чини неминовном и која мора да значи једно упрошћење — повукла би за собом модернизацију целе правосудне организације. Услед тога би се могло поставити питање оправдања за постојање неких помоћних судских органа, који су патримонијалне природе.

Друго обележје француског права, које се огледа на многим страницама ове књиге, састоји се у његовој тесној везаности са материјалним правом. Француска наука је ту јасна: поступак служи заштити поретка субјективних права, па је и разумљиво да процес чини са материјалним правом једну ширу целину. Можда има тачности у замерки да је француска процесна наука архаична зато што није успела да се изградњом самосталних процесних појмова ослободи „материјалноправног начина посматрања” поступка. Али, са исто толико оправдања може се поставити питање није ли се са тим самостаљењем у неким земљама претерало, тако да се схватање о процесу удаљава — да не кажемо, одваја — од свог практичног друштвеног циља.

12. — О самом делу Солиса и Перо-а требало би додати да оно, пред обимности, има и неке друге карактеристике. Прво, југословенском правнику може изгледати необично што је организациона страна правосуђа тако детаљно приказана. За наша схватања, питања правне догматике заслужују више пажње. Примера ради, наводимо да су проблему идентитета у случају литиспенденције у једном тако опсежном делу посвећене свега две стране (други том, стр. 837. и 838). По том питању аутори преносе већ традиционални став француске науке и праксе о

идентитету странака, предмета и основа. Друго, поједине установе пропраћене су упоредноправним освртом. Међутим, тај осврт је, за наш укус, сувише скроман у једном делу које по свом обиму треба да представља „енциклопедију” Грађанског процесног права. Ово нарочито ако се има у виду да књига није намењена првенствено студентима, другим речима, да не представља уџбеник у класичном смислу. Треће обележје свог дела, које заслужује да буде посебно истакнуто — и то је можда оно у чему се разликује од одговарајућих дела у нашој земљи — треба видети у односу према судској пракси. Нисмо такви познаваоци да можемо да тврдимо са сигурношћу, али имамо утисак да је ауторима стало да прикажу ставове суда бар исто колико и доктринарна мишљења, ако не и више. У приказивању и анализирању ставова праксе у овој књизи иде се, на пример, даље од одговарајућих немачких и италијанских дела. Кад већ говоримо о месту које судска пракса заузима у теоријским излагањима неке нормативне дисциплине, сматрамо да потребно да нагласимо да при томе не мислимо да само пракса утиче на науку него и обратно. Кроз књигу Солиса и Перо-а изражавају се они позитивни међусобни утицаји, који у ствари значе и сарадњу у елаборацији позитивног права. Судови се у свом раду срећу са проблемима које доноси живот и тиме дају подстицај науци. Ова, својом анализом одлука и оценом њихове исправности, са своје стране, врши утицај на праксу, која, опет, проверава у животу вредност закључака до којих се теоријским студијама долази. На тај начин постиже се методолошка равнотежа: праву-категорији истиче се као противтежа право-функција. Доследно таквом приступу, мишљења двојице аутора о контроверзним питањима заснована су претежно на оцени практичних консеквенци појединих ставова. Читајући ово дело, намеће се поређење са немачком науком. Колико год су немачки теоретичари отишли даље у продубљивању појмова, толико њихове француске колеге показују виши степен финоће правног осећања.

Иако књига, као што смо рекли, због свог обима није првенствено намењена онима који се уводе у процесно право, у њој се материја излаже на начин како се то чини у француским уџбеницима. Ови у том погледу служе за узор и правницима осталих земаља. И овде срећемо ону благодарну шему, која и најтеже дело из позитивноправне дисциплине чини приступачним: прво, постављање проблема, па онда елементи за његово решење, затим основни принцип који је у закону или у пракси усвојен и најзад одступања од принципа. Све је увек пропраћено правнополитичким елементима и оценом правног режима од стране аутора. Излагање је изведено мајсторским рашчлањавањем материје на ставове од којих је сваки посвећен једном питању које носи одговарајући маргинални наслов. Ако се дода и стил бриљантно јасноће, онда не изгледа ни мало претерана оцена да ово дело, иако још није готово, чини већ сада част француској науци. (Први том је награђен од стране Академије моралних и политичких наука). И они правници — како у Француској, тако и у другим земаљама — који нису спремни да прихвате све што је у овој књизи речено, наћи ће у њој не само теме за размишљање него и инспирацију.

*Б. Познић*

*Проф. др Врета Круљ, НОВАЦ И НОВЧАНЕ ОБАВЕЗЕ У УНУТРАШЊЕМ И МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ. Београд 1973.*

Мало је књига у свету, па и опширнијих чланака од значаја, који исцрпно обрађују правну природу новца. Зато би требало с особитим задовољством поздравити књигу проф. Круља која је, према уводним речима београдског Института за упоредно право, „комплетан рад” и „целовито обухвата материју монетарног права” и као таква свакако спада у ред наведених публикација.